

روش تحقیق در علوم اجتماعی

دکتر فیض الله نوروزی

(استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران - شمال)

سرشناسه	:	نوروزی، فیض اله، ۱۳۹۳
عنوان و نام پدیدآور	:	روش تحقیق در علوم اجتماعی / فیض الله نوروزی
مشخصات نشر	:	تهران: سخنوران، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	:	۵۸۶ ص
شابک	:	۱۷۰۰۰ ریال ۸-۱۰-۶۹۷۵-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه -- نمایه
موضوع	:	علوم اجتماعی -- تحقیق -- روش شناسی
رده بندی کنگره	:	H۶۲/ن۹۸۷ ۱۳۹۲
رده بندی دیویی	:	۳۰۰/۷۲
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۱۰۵۵۲۳

کلرگوشمالی، بعد از ایلان برون، شماره ۱۴۰۷، طبقه اول

تلفن: ۶۶۴۷۶۳۰۶ - ۹۱۹۳۶۱۶۶۱۳

Sokhanvaran_pub@yahoo. Com

روش تحقیق در علوم اجتماعی

نویسنده: فیض الله نوروزی	✱	ناشر: سخنوران
ویراستار: رویا زمانی	✱	حرونچینی و صفحه آرایی: سخنوران
چاپ اول: ۱۳۹۲	✱	لینوگرافی، چاپ، صحافی: قرسیما
طراح جلد: مهدی محمودی	✱	تلفن مرکز پخش: ۹۱۹۳۶۱۶۶۱۳
قیمت: ۱۷۰۰۰ ریال	✱	۸-۱۰-۶۹۷۵-۶۰۰-۹۷۸

حق چاپ محفوظ است.

فهرست مطالب

مقدمه مؤلف

بخش اول.....	۱
علم و غیر علم.....	۱
علم چیست؟.....	۲
ویژگی‌های علم.....	۵
دانش چیست؟.....	۸
انواع دانش.....	۱۱
تفاوت علم با عقل سلیم یا معرفت خامیانه.....	۱۲
روش علمی.....	۲۰
فرا علم.....	۲۱
بخش دوم.....	۲۳
انواع تحقیقات اجتماعی.....	۲۳
انواع تحقیقات اجتماعی.....	۲۴
انواع تحقیق بر مبنای اهداف تحقیق.....	۲۴
تقسیم‌بندی تحقیقات از نظر کاربرد.....	۲۷
انواع تحقیق بر مبنای روش.....	۲۸
انتقادات و محدودیت‌های روش آزمایش.....	۳۵
انواع تحقیق بر مبنای میزان ژرفایی.....	۴۲
طبقه‌بندی تحقیقات براساس نوع داده و تحلیل.....	۴۴
تحقیق طولی و مقطعی.....	۵۷
بخش سوم.....	۶۱
پارادایم.....	۶۱
اهمیت پارادایم‌ها.....	۶۲
پارادایم چیست؟.....	۶۴
عناصر پارادایم.....	۶۷
طبقه‌بندی پارادایم‌ها.....	۷۲
سنخ‌شناسی نیومن.....	۷۲

۷۲.....	سنخ‌شناسی دنزین و لینکلن
۷۲.....	سنخ‌شناسی هیگس
۷۲.....	سنخ‌شناسی نورمن بلیکی (۲۰۰۷ و ۱۹۹۳)
۷۳.....	ریتزر
۷۵.....	معماهای غامض جامعه‌شناختی
۷۶.....	مسایل و مشکلات روش‌شناختی
۸۵.....	مسایل و مشکلات معرفت‌شناختی
۸۶.....	مسایل و مشکلات هستی‌شناسی
۸۸.....	اثبات‌گرایی یا تجربه‌گرایی محض
۹۰.....	اصول پوزیتیویسم
۹۴.....	تجربه‌گرایی منطقی یا پوزیتیویسم منطقی (حلقه وین)
۹۶.....	استنتاج و کشف مسئله از طریق استقراء و استقرای خلاق
۹۷.....	انتقادات وارد بر اثبات‌گرایی یا پوزیتیویسم
۱۰۱.....	هرمنوتیک (تأویل‌گرایی یا نهان‌بینی)
۱۰۸.....	انواع هرمنوتیک
۱۰۹.....	تفاوت تفسیر با تأویل
۱۱۰.....	دیدگاه تفهمی
۱۱۴.....	انواع تیپ ایده‌آل
۱۱۵.....	مراحل برقراری رابطه علی (تبیین پدیده‌های تاریخی) از نظر وبر
۱۱۶.....	انتقادات دیدگاه تفهمی
۱۱۸.....	دیدگاه انتقادی
۱۲۰.....	عقل‌گرایی انتقادی
۱۲۴.....	انتقادات وارد بر عقل‌گرایی انتقادی
۱۲۶.....	منطق ریاضی
۱۲۶.....	برهان خلف
۱۲۷.....	روش اثبات با برهان خلف
۱۲۷.....	استدلال برهان خلف
۱۲۸.....	ساختار برهان خلف
۱۲۹.....	مقایسه پارادایم‌های اثباتی، تفسیری و انتقادی
۱۳۳.....	دیدگاه‌های ترکیبی
۱۳۴.....	براگماتیسم و نوپراگماتیسم

۱۳۹.....	آنارشیسم معرفت‌شناختی (ضدروش)
۱۴۱.....	بخش چهارم
۱۴۱.....	کلیات تحقیق
۱۴۱.....	(فرموله کردن مسئله)
۱۴۲.....	سؤال آغازین
۱۴۳.....	مسئله‌یابی
۱۵۳.....	تفاوت موضوعات اجتماعی و فرهنگی
۱۵۴.....	طرح مسئله یا بیان مسئله
۱۵۶.....	اهمیت مسئله
۱۵۹.....	سؤالات تحقیق
۱۶۰.....	اهداف تحقیق
۱۶۵.....	بخش پنجم
۱۶۵.....	مبانی و چارچوب نظری تحقیق
۱۶۶.....	تاریخچه موضوع تحقیق
۱۶۶.....	نمونه یک تاریخچه در خصوص کار و اخلاق کار
۱۶۸.....	پیشینه تحقیق
۱۶۹.....	نمونه تدوین پیشینه تحقیق
۱۷۰.....	جستجوی منابع و پیشینه تحقیق
۱۷۱.....	تبیین و پیش‌بینی
۱۷۳.....	تعریف نظریه یا تئوری و انواع آن
۱۸۷.....	کارکرد تئوری
۱۹۰.....	انواع نظریات
۱۹۰.....	هنجاری و غیرهنجاری
۱۹۱.....	پوزیتیویستی، تفسیری و غیرعلمی
۱۹۲.....	تئوری‌های استنباطی در مقابل تئوری‌های زمینه‌ای
۱۹۲.....	تئوری‌های میناتئوری در مقابل تئوری‌های گسترده
۱۹۳.....	نظریات کلان در مقابل خرد
۱۹۵.....	آگزیماتیزه کردن تئوری
۲۰۰.....	گفتارهای هم‌تغیر

۲۰۹.....	شروط استنتاج
۲۱۰.....	اسطوره تئوری واقعی
۲۱۱.....	مواردی که یک تئوری ابطال نمی‌شود
۲۱۲.....	چارچوب نظری (چارچوب مفهومی)
۲۱۳.....	رابطه تجربه و تئوری
۲۱۷.....	فرضیه چیست؟
۲۱۸.....	انواع فرضیه
۲۱۸.....	فرضیات، علی-همبستگی و تطبیقی یا مقایسه‌ای
۲۱۹.....	فرضیه ساده و فرضیه چند متغیره
۲۲۰.....	فرضیه توصیفی در مقابل فرضیه استنباطی
۲۲۰.....	فرضیه صفر و فرضیه جانشین
۲۲۰.....	فرضیه یک سویه و دوسویه
۲۲۲.....	فرضیه خطی و غیرخطی
۲۲۴.....	فرضیه‌های وصفی
۲۲۶.....	نکات اساسی در تدوین فرضیه‌های
۲۳۱.....	تشابه و تفاوت فرضیه با تئوری
۲۳۱.....	تفاوت فرضیه با پیش فرض و گمان
۲۳۲.....	تیپ ایده‌آل
۲۳۳.....	تفاوت تیپ ایده‌آل با فرضیه، تئوری و شبیه سازی
۲۳۳.....	تئوری و مدل
۲۳۷.....	مدل
۲۳۸.....	انواع مدل
۲۴۰.....	رابطه مدل، داده و تئوری
۲۴۱.....	شیوه‌های استقرایی
۲۴۳.....	شیوه‌های قیاسی
۲۴۴.....	مدل و شبیه سازی
۲۴۶.....	تکنیک‌های شبیه سازی
۲۴۶.....	تکنیک سناریونویسی
۲۴۷.....	تفاوت رابطه همبستگی با رابطه علی
۲۴۸.....	علیت و انواع آن

۲۵۱	علیت یک‌سویه و دوسویه
۲۵۱	علیت دوسویه، متقارن یا متقابل
۲۵۳	مطالعه گروهی تقاطعی
۲۵۴	معیارهای علیت
۲۵۹	بخش ششم
۲۵۹	سنجش و اندازه‌گیری
۲۶۰	تفاوت نظر سنجی، گرایش سنجی و سنجش واقعیت عینی (رفتار)
۲۶۵	سنجش
۲۶۶	مقیاس اندازه‌گیری یا سطوح سنجش
۲۷۵	تفاوت روش با تکنیک
۲۷۵	عینیت چیست؟
۲۷۹	واحد مشاهده، واحد تحلیل و سطح مشاهده
۲۸۶	مفهوم و متغیر
۲۸۷	انواع متغیر
۲۸۷	متغیر کمی در مقابل متغیر کیفی
۲۸۸	متغیرهای درونی و بیرونی
۲۹۲	چگونگی برخورد با متغیرهای مزاحم
۲۹۳	معرف، بعد، سازه، معلول
۲۹۳	معرف‌سازی
۲۹۷	معرف‌های علی
۲۹۸	ابعاد متغیر
۲۹۹	شاخص و شاخص ترکیبی (چندگانه)
۳۰۰	تفاوت شاخص و معرف
۳۰۴	استفاده از تحلیل عاملی در شاخص‌سازی
۳۰۶	تعریف مفاهیم و متغیرها
۳۱۱	انواع تعریف
۳۱۵	گویه و سؤالات پرسش‌نامه
۳۱۵	فرق گویه و سؤال
۳۱۷	انواع سؤال
۳۱۷	سؤالات کتدرلی یا بررسی متقابل

۳۱۹.....	سؤالات مشروط
۳۲۰.....	نکاتی که در طرح سؤال یا گویه باید در نظر گرفت.
۳۳۳.....	بخش هفتم
۳۳۳.....	طیف‌ها
۳۳۴.....	طیف‌ها
۳۳۵.....	انواع طیف‌ها
۳۳۵.....	طیف فاصله اجتماعی یا بوگاردوس
۳۳۹.....	طیف تورستون
۳۴۴.....	طیف مجموع نمرات یا لیکرت
۳۵۳.....	طیف گاتمن
۳۶۱.....	طیف برش قطبین یا افتراق معنایی
۳۶۳.....	آزمون رورشاخ و آزمون T.A.T
۳۶۵.....	پیش‌آزمون یا آزمون مقدماتی
۳۶۷.....	بخش هشتم
۳۶۷.....	نمونه‌گیری
۳۶۸.....	جمعیت تحقیق (جامعه آماری)
۳۶۹.....	جمعیت نمونه
۳۷۰.....	نمونه‌گیری و روش‌های آن
۳۷۲.....	نمونه‌گیری‌های غیراحتمالی
۳۷۲.....	نمونه‌گیری اتفاقی
۳۷۳.....	نمونه‌گیری گلوله برفی
۳۷۳.....	نمونه‌گیری قضاوتی
۳۷۴.....	نمونه‌گیری سهمیه‌ای
۳۷۶.....	نمونه‌گیری‌های احتمالی
۳۸۸.....	تفاوت نمونه‌گیری احتمالی و غیراحتمالی
۳۸۹.....	انواع نمونه‌گیری از نظر تدلی و یو
۳۹۴.....	تکنیک‌های نمونه‌گیری چند منظوره
۴۰۱.....	معرف بودن نمونه
۴۰۱.....	نمونه‌گیری نامتناسب و وزن‌دهی
۴۰۳.....	اشتباهات نمونه‌گیری

۴۰۷.....	حجم نمونه
۴۱۰.....	تعیین دقت احتمالی مطلوب
۴۱۴.....	واریانس جمعیت (S) یا پیش برآورد واریانس
۴۱۵.....	گزینش فرمول مناسب برای محاسبه حجم نمونه و محاسبه آن
۴۱۶.....	تأثیر طرح (deff) نمونه‌ای
۴۱۸.....	نرمال بودن جمعیت تحقیق
۴۱۹.....	روش تحلیل
۴۲۱.....	ارزیابی حجم نمونه برآورد شده در پرتو امکانات
۴۲۲.....	کنترل و نظارت بر زمان‌بندی تحقیق
۴۲۵.....	بخش نهم
۴۲۵.....	اعتبار و پایایی
۴۲۶.....	اعتبار و پایایی
۴۲۸.....	اعتبار
۴۴۹.....	پایایی یا اعتماد
۴۵۷.....	خطاهای تحقیق
۴۵۹.....	بخش دهم
۴۵۹.....	ابزار گردآوری اطلاعات
۴۶۰.....	ابزار گردآوری داده‌ها
۴۶۰.....	۱. مطالعه اسناد و مدارک
۴۶۲.....	۲. مشاهده و مشاهده‌نامه
۴۶۵.....	۳. مصاحبه
۴۸۱.....	۴. پرسش‌نامه
۴۹۵.....	بخش یازدهم
۴۹۵.....	پردازش و تفسیر داده‌ها
۴۹۶.....	مراحل پردازش و تفسیر داده‌ها
۴۹۶.....	کنترل کیفیت داده‌ها
۴۹۷.....	کدگذاری و استخراج اطلاعات
۵۰۲.....	تجزیه و تحلیل داده‌ها

بخش دوازدهم.....	۵۱۱
گزارش تحقیق.....	۵۱۱
فصل‌بندی گزارش تحقیق (پایان‌نامه).....	۵۱۲
۱. صفحات مقدماتی.....	۵۱۲
۲. متن اصلی.....	۵۱۴
تصویر و نمودار.....	۵۱۹
نحوه تدوین فهرست منابع و مأخذ.....	۵۲۱
ویراستاری و آیین نگارش.....	۵۲۶
ویراستاری ادبی.....	۵۲۶
ویراستاری محتوایی یا علمی.....	۵۲۷
منابع و مأخذ.....	۵۲۹
پیوست‌ها.....	۵۳۹
فهرست مفاهیم و اصطلاحات خاص.....	۵۴۳
فهرست اسامی.....	۵۵۱
سطح زیر منحنی استاندارد (ناحیه بین 0 و Z).....	۵۵۵
جدول توزیع T.....	۵۵۶
جدول توزیع کی دو.....	۵۵۸
جداول توزیع فیشر (F).....	۵۶۰
منحنی‌های ویلکس.....	۵۶۸
اعداد تصادفی.....	۵۷۱

مقدمه مؤلف

امروزه آشنایی و تسلط بر روش‌های حل مسئله که قابل اعتماد نیز باشد نیازی است که علاوه بر دانشمندان، از سوی عامه مردم نیز احساس می‌شود. گسترش چشمگیر قشر تحصیل کرده و رایج ادعاهای گوناگون علمی از سوی افراد و سازمان‌های مختلف و همچنین آگهی‌های تجاری مبنی بر رایج خدمات و کالا با روش علمی، همگان را به لزوم آشنایی بیشتر با روش شناخت علمی جهت کسب شناخت معین و ارزیابی آن‌ها آگاه ساخته است.

برخلاف دو یا سه دهه قبل امروزه خوشحانه کتب متعددی در حوزه روش‌شناسی در اختیار علاقه‌مندان قرار دارد. معهذاً تألیف این کتاب از چند ضرورت ناشی می‌شود.

اولاً، آنکه هر یک از کتب یادشده بر مراحل خاصی از فرایند شناخت تأکید کرده‌اند. در این کتاب تلاش شده است ضمن تمرکز متناسب بر همه مراحل شناخت علمی، به برخی مشکلات و مسائلی که محققین و دانشجویان به‌خصوص دانشجویان مقطع فوق لیسانس و دکتری در اجرای طرح پژوهشی یا پایان نامه خود عملاً با آن مواجه‌اند پرداخته و به آن‌ها پاسخ دهیم.

ثانیاً، سهل و ممتنع بودن تحقیق اجتماعی ضرورت پرداختن بیشتر به آن را نشان می‌دهد. در علوم انسانی استفاده عامه از همان مفاهیم و روش‌هایی که در ظاهر در شناخت عالمانه مورد استفاده قرار می‌گیرد، چنین می‌نماید که فرایند شناخت علمی امری سهل و ساده است؛ اما همین نکته یعنی استفاده از این مفاهیم و روش‌ها در معنی عامیانه، کاربرد عالمانه آن را مشکل کرده و منشأ خطا شده است.

ثالثاً، به نظر می‌رسد در جامعه ما، دوران تمرین تحقیق، مدت‌ها پیش به پایان رسیده باشد. اکنون زمان آن فرارسیده تا به تحقیق اجتماعی به عنوان یک ابزار جدی در تکامل بینش اجتماعی نگریسته شده و از آن برای حل مشکلات بومی جامعه خود استفاده شود.

و در نهایت اینکه اعتبار هر رشته علمی یک امر اکتسابی است که ضمن وابسته بودن به احساس نیاز به عنوان یک منبع ارزش‌آفرینی تا حد زیادی به توان صاحب‌نظران و محققان آن

رشته در حل مسئله نیز بستگی دارد.

این کتاب تلاشی است در پاسخ به ضرورت‌های فوق؛ لیکن به هیچ وجه مدعی آن نیست که خالی از اشکال و کاستی است، لذا از کلیه اساتید، دانشجویان و صاحب‌نظران فرهیخته تقاضا دارد خطاهای آن را نادیده نگرفته و با تذکر کاستی‌ها بر غنای کتاب بیفزایند.

دکتر فیض‌اله نوروزی

www.ketab.ir